

แบบเสนอข้อเสนอแนวคิดในการพัฒนางานหรือปรับปรุงงาน
(ระดับชำนาญการ และระดับชำนาญการพิเศษ)

เรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน “บ้านหนังสือชุมชน” โดยใช้โมเดล หลักการ ๕ ร่วม ในการขับเคลื่อนงานร่วมกับภาคีเครือข่ายสู่ความสำเร็จ

หลักการและเหตุผล

ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่โลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน "การอ่าน" ยังคงเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่สุดและเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งปัญญา กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) ในฐานะหน่วยงานหลักที่มีภารกิจในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการผลักดัน "บ้านหนังสือชุมชน" ให้เป็นกลไกเชิงรุกในการกระจายโอกาสทางการศึกษาและเสริมสร้างนิสัยรักการอ่านให้เข้าถึงประชาชน ในระดับฐานรากอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทว่าจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า ความท้าทายสำคัญคือการทำให้แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ มีความยั่งยืนและมีชีวิต ท่ามกลางข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความหลากหลายของบริบทพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานโดยหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเรียนรู้ที่แท้จริงของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่องเพียงพอ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๖๖ ได้วางรากฐานสำคัญใน มาตรา ๖ ที่ระบุให้การส่งเสริมการเรียนรู้ต้องมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคล ให้มีทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของโลก และ มาตรา ๒๔ ที่เน้นย้ำเรื่องการเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนและสังคม ผู้เสนอแนวคิดในฐานะบรรณารักษ์จึงเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับการบริหารจัดการบ้านหนังสือชุมชนจากการดำเนินงานเชิงรับสู่การบริหารจัดการเชิงรุก ในการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการอ่านผ่าน “บ้านหนังสือชุมชน” ให้เกิดความยั่งยืนนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณหนังสือหรือความสวยงามของสถานที่เพียงอย่างเดียว แต่หัวใจสำคัญคือการที่บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนต้องปรับบทบาทจากการเป็นผู้มอบให้ มาเป็นผู้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านโมเดล “๕ ร่วม” ซึ่งเริ่มต้นจากการ “ร่วมคิด” บรรณารักษ์ ครูและบุคลากร สกร.ระดับอำเภอทุกชุม ต้องก้าวเท้าเข้าสู่หัวใจของชุมชน เพื่อร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนและค้นหาความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน ไม่ใช่การนำกิจกรรมจากส่วนกลางไปยึดเย็ด แต่เป็นการวางแผนร่วมกับผู้นำและอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน เพื่อออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของท้องถิ่นอย่างเข้าใจ เมื่อได้แนวทางที่ชัดเจนแล้วจึงก้าวเข้าสู่การ “ร่วมทำ” โดยเปลี่ยนพื้นที่บ้านหนังสือชุมชนให้เป็นลานกิจกรรมที่มีชีวิต บรรณารักษ์ทำหน้าที่สนับสนุนสื่อความรู้และเทคนิควิชาการ ในขณะที่คณะครูบุคลากร ผู้นำชุมชน อาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน ตลอดจนชาวบ้านร่วมกันลงแรง จัดเตรียมสถานที่ และเชิญชวนลูกหลานคนในละแวกบ้านมาใช้บริการ เกิดเป็นภาพการเรียนรู้ที่ดูเป็นกันเองและเข้าถึงง่ายในระหว่างเส้นทางการดำเนินงาน หากพบอุปสรรคไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสดใหม่ของหนังสือหรือจำนวนผู้เข้าร่วม บรรณารักษ์ ผู้บริหาร คณะครูบุคลากร ผู้นำชุมชน อาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน และคนในพื้นที่ต้อง “ร่วมแก้ไข” ปัญหานั้นร่วมกันเสมือนเป็นปัญหาของครอบครัว มีการเปิดเวทีถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงวิธีการทำงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเมื่อกิจกรรมประสบความสำเร็จ ทุกคนต้อง “ร่วมรับผล” แห่งความภูมิใจนั้นร่วมกัน ทั้งการเห็นเด็กในชุมชนรักการอ่านมากขึ้น หรือการที่บ้านหนังสือได้รับคำชื่นชม ซึ่งเป็นพลังใจสำคัญที่ทำให้คนทำงานรู้สึกว่าเป็นเจ้าของความสำเร็จนี้อย่างแท้จริง กรณีไม่ประสบผลสำเร็จร่วมกันรับผลเสียไม่ปิดความรับผิดชอบให้ใครคนใดคนหนึ่ง

ต้องรับกันรับผิดชอบและปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน ท้ายที่สุดคือการ “ร่วมพัฒนา” เพื่อต่อยอดความสำเร็จให้มั่นคงยิ่งขึ้น บรรณารักษ์ต้องไม่หยุดนิ่งในการเสริมสร้างศักยภาพให้อาสาสมัครในพื้นที่ ได้มีทักษะการจัดการที่สูงขึ้น จนสามารถยกระดับบ้านหนังสือชุมชนให้กลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้ การร้อยเรียงทั้ง ๕ องค์ประกอบนี้เข้าด้วยกัน จึงไม่ใช่เพียงแค่การส่งเสริมการอ่าน แต่เป็นการสร้างรากฐานทางปัญญาที่เข้มแข็ง โดยมีบรรณารักษ์เป็นเสมือนโซ่ข้อกลางที่เชื่อมโยงพลังของชุมชนให้หมุนขับเคลื่อนไปพร้อมกันอย่างไม่สิ้นสุด ดังนั้น ห้องสมุดประชาชนอำเภอหาดขามจึงได้พัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน “บ้านหนังสือชุมชน” โดยใช้โมเดล หลักการ ๕ ร่วม ในการขับเคลื่อนงานร่วมกับภาคีเครือข่ายสู่ความสำเร็จ

บทวิเคราะห์

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน จะทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์ในทางตรง คือการพัฒนาทักษะการอ่านจนเป็นนิสัยรักการอ่าน และประโยชน์ทางอ้อมที่มีต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและความสามารถในการช่วยจูงใจและสร้างความสนใจต่อหนังสือและการอ่าน ฝึกทักษะทางภาษา ฟัง พูด อ่าน เขียน พัฒนาความคิดมีเจตคติที่ดีต่อการอ่าน เพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านให้ประสบผลสำเร็จ ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภัยและความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย งบประมาณ บุคลากร ลักษณะของกิจกรรม เวลา สถานที่และขั้นตอนในการจัดกิจกรรม บรรณารักษ์จึงควรศึกษาให้รอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวและการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้รู้ปัญหา และหาวิธีแก้ไขเพื่อให้กิจกรรมนั้นดำเนินการต่อไปประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

แนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน ซึ่งควรมีลักษณะดังนี้

๑. เข้าใจ บุคคลที่เป็นเป้าหมายอาจเป็นคนเดียว กลุ่มคน หรือคนทั่วไป ให้เกิดความ อยากอ่านหนังสือโดยเฉพาะหนังสือที่มีคุณภาพตามที่ประสงค์ หรือที่ผู้จัดกิจกรรมเห็นว่าควรอ่าน
๒. จูงใจ บุคคลที่เป็นเป้าหมายเกิดความพยายามที่จะอ่านให้แตกฉาน เพื่อจะได้รู้เรื่องราวอันน่ารู้ น่าสนุก นอกจากประโยชน์แล้วยังเกิดความรู้สึกว่าความพยายามอ่านให้เข้าใจถ่องแท้นั้นคุ้มค่า ให้ความรู้สึกเป็นอิสระเสรี ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นให้ช่วยอ่าน เห็นความจำเป็นที่จะต้องฝึกฝนการอ่านและการใช้คู่มือช่วยการอ่านเช่น พจนานุกรม ศัพท์วิชาเฉพาะ เป็นต้น ไม่เกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ที่จะต้องต่อสู้เอาชนะตนเองให้อาชนะหนังสือให้ได้
๓. กระตุ้นแนะนำ ให้อยากรู้อยากเห็น เรื่องราวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือมากมายหลายอย่าง อยากมองดูให้รู้รอบและรู้สึกซึ้ง เปิดความคิดให้กว้าง เมื่ออ่านเรื่องหนึ่งแล้วก็อยากอ่านเรื่องอื่นต่อไป มีความรู้สึว่าการอ่านเป็นกิจกรรมประจำวันที่ขาดเสียมิได้ เกิดความรู้สึกว่าหนังสือทำลายให้อ่าน ให้วิจารณ์ ให้ประเมินค่าให้อยากนำเอาความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้อย่างเหมาะสม อยากเขียนหนังสือทำนองเดียวกันนี้ให้ดีกว่าเล่มที่อ่านเหล่านี้เป็นต้น
๔. สร้างบรรยากาศการอ่านขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน และในสังคม นอกจากกิจกรรมจะเข้าใจ จูงใจให้อ่าน และกระตุ้นให้เกิดความคิดให้กว้างแล้ว กิจกรรมส่งเสริมการอ่านจะเกี่ยวข้องกับการผลิตวัสดุการอ่านให้เหมาะสม การสร้างและปรับปรุงแหล่งวัสดุการอ่านให้มีเพียงพอ การบูรณาการการอ่านในการเรียนการสอนและการตัดสินใจเพื่อดำเนินการต่าง ๆ

แนวความคิด

ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทักษะการอ่านยังคงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) จึงมุ่งเน้นการผลักดัน "บ้านหนังสือชุมชน" ให้เป็นกลไกหลักในการกระจายโอกาสทางการศึกษาและสร้างนิสัยรักการอ่านให้เข้าถึงประชาชนระดับฐานรากอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนงานในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ท่ามกลางความท้าทายด้านทรัพยากรที่จำกัดและความต้องการที่หลากหลายของชุมชน ไม่อาจดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้โดยหน่วยงานเดียว จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการเชิงรุกที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งจาก "ภาคีเครือข่าย" ซึ่งครอบคลุมทั้งบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน และสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยมีโมเดล "หลักการ ๕ ร่วม" เป็นแกนกลางในการยกระดับคุณภาพกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน “บ้านหนังสือชุมชน” ภายใต้การดูแลของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน คือการสร้างสรรคนวัตกรรมทางสังคมที่เปลี่ยนบ้านหรือพื้นที่ส่วนบุคคลให้กลายเป็น “ห้องรับแขกทางปัญญา” ของชุมชน โดยมีพันธกิจสำคัญคือ โมเดล “๕ ร่วม” ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนภารกิจของรัฐให้กลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชนอย่างกลมกลืน กระบวนการเริ่มต้นที่การ “**ร่วมคิด**” ซึ่งเปรียบเสมือนการวางรากฐานของอาคาร บรรณารักษ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่จัดส่งหนังสือตามโควตา แต่ต้องลงพื้นที่เพื่อจัดทำประชาคมและระดมสมองร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ “ดีเอ็นเอ” ของชุมชนว่าต้องการความรู้ประเภทใด จากสถิติพบว่าบ้านหนังสือที่เกิดจากการร่วมคิดจะมีการเลือกหนังสือที่ตรงความต้องการ ส่งผลให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่ใช่การบังคับ แต่เป็นการตอบโจทยความกระหายใคร่รู้ของชาวบ้านอย่างแท้จริง เมื่อความคิดเห็นถูกตกผลึกจึงนำไปสู่การ “**ร่วมทำ**” ซึ่งเป็นการผสมพลังของภาคีเครือข่ายในการลงมือปฏิบัติ บรรณารักษ์ทำหน้าที่สนับสนุนสื่อการเรียนรู้และเทคนิคทางวิชาการ ในขณะที่ชุมชนร่วมสละแรงกาย สถานที่ และทรัพยากรท้องถิ่น เกิดเป็นกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เล่านิทานในสวน หรืออ่านหนังสือแก่กันในบ้าน ซึ่งความร่วมมือนี้ช่วยเพิ่มความถี่ในการจัดกิจกรรมได้มากกว่าเดิมถึงสามเท่าตัว ในเส้นทางการดำเนินงานย่อมเผชิญกับอุปสรรค การ “**ร่วมแก้ไข**” จึงเป็นขั้นตอนที่สร้างความเหนียวแน่น บรรณารักษ์และเครือข่ายจะร่วมกันตรวจสอบข้อมูลการเข้าใช้บริการ หากพบว่ายอดการอ่านลดลงหรือสื่อเริ่มล้าสมัย จะมีการร่วมกันปรับแผนงานเชิงรุก เช่น การหมุนเวียนสื่อจากห้องสมุดประชาชนสู่บ้านหนังสือชุมชนในอัตราที่รวดเร็วขึ้น เพื่อรักษาความตื่นตัวในการเรียนรู้ เมื่ออุปสรรคถูกคลี่คลาย ทุกฝ่ายจึงก้าวเข้าสู่การ “**ร่วมรับผล**” แห่งความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่เพียงแค่ตัวเลขสถิติที่สวยงามในรายงาน แต่คือความภาคภูมิใจที่เห็นเด็กและเยาวชนมีทักษะการอ่านที่ดีขึ้น หรือผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีใสจากการได้รับข้อมูลข่าวสาร นี่คือการขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้ภาคีเครือข่ายอยากจะ “**ร่วมพัฒนา**” ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อยกระดับบ้านหนังสือชุมชนให้ก้าวสู่การเป็น Smart Learning Space ที่พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

โดยสรุปแล้ว การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน โดยใช้กระบวนการขับเคลื่อนงาน ตามโมเดลหลักการ ๕ ร่วม ไม่ได้เป็นเพียงการบริหารจัดการงานห้องสมุดประชาชน แต่เป็นการร้อยเรียงศรัทธาและความร่วมมือของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เปลี่ยนหนังสือให้เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ และเปลี่ยนบ้านหนังสือให้เป็นฐานที่มั่นทางการศึกษาที่แข็งแกร่งที่สุด ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เติบโตมาจากฐานรากของประชาชน

ดังนั้น การพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน บ้านหนังสือชุมชน โดยใช้โมเดล หลักการ ๕ ร่วม เป็นกลยุทธ์ที่เปลี่ยนจากการทำงานแบบ มาเป็นการ “ประสานพลัง” บรรณารักษ์จึงต้องเป็นทั้งนักจัดการความรู้และนักประสานงานที่เยี่ยมยอด เพื่อความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้กลายเป็นโครงข่ายการเรียนรู้ เมื่อ

บ้านหนังสือชุมชนกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่เข้มแข็งและคนในชุมชนได้รับพัฒนาคุณภาพชีวิต ภาควิเคราะห์ย่อมเกิดความภาคภูมิใจในฐานะผู้ร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลง การยกย่องเชิดชูเกียรติเครือข่ายที่มีผลงานเด่น นำไปสู่ความร่วมมือที่ยั่งยืน อันจะส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ " ที่เข้มแข็งและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอ

เพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งในระดับอำเภอ จึงเห็นควรดำเนินการดังนี้

๑. ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน โดยให้มีภาควิเคราะห์เครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ

๒. เชิญภาควิเคราะห์ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ร่วมประชุมวางแผน หาแนวทางจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ ที่มีรูปแบบที่หลากหลาย

๓. แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ในการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ ระดับอำเภอ โดยให้ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอเป็นกรรมการและเลขานุการ ในการดำเนินงาน และมีการลงพื้นที่เพื่อติดตามผลการดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในพื้นที่

๔. ติดตามผลการดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพื่อพัฒนาปรับปรุงต่อไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ประชาชนในชุมชนได้รับการส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเข้มแข็ง ผ่านรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลาย

๒. ภาควิเคราะห์มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มากกว่า ๒ หน่วยงานขึ้นไป

๓. ภาควิเคราะห์มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และได้รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลาย สอดคล้องกับบริบทของคนในชุมชน

๔. มีการขยายบ้านหนังสือชุมชนในทุกตำบลในเขตอำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร

๕. มีจำนวนอาสาสมัครส่งเสริมการอ่านในทุกทุกตำบลในเขตอำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

ห้องสมุดประชาชนอำเภอกุดชุม มีภาควิเคราะห์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่มีรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับในพื้นที่อำเภอกุดชุม สามารถนำรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลาย มีจำนวนบุคคล องค์กรชุมชน หรือหน่วยงานภายนอก เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายที่วางไว้ เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีการสื่อสารประสานงาน และการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างเป็นระบบ คนในชุมชนและภาควิเคราะห์มีความรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านหนังสือชุมชน และพร้อมจะขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง

(นางสาวนันทนาฏ เบญจมิตร)

ผู้เสนอแนวคิด

๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔